

підвищення їх соціальної і творчої активності, задоволення працею з метою максимального розвитку і використання трудового потенціалу кожного працівника. Перспективами подальших досліджень є вдосконалення організаційно-економічного механізму управління соціальним розвитком підприємства як важливої передумови підвищення ефективності господарської діяльності та конкурентоспроможності підприємства, з одного боку, та забезпечення більш високої якості життя людини – з іншого.

Література

1. Ламанов А. В. Социальные аспекты инновационных процессов в производственной сфере современной России: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. соц. наук: спец. 22.00.08 “Социология управления” / Ламанов А. В. – М., 2002. – 19 с.
2. Боровик М. В. Управління соціальним розвитком промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 “Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика” / Боровик М. В. – Харків, 2005. – 20 с.
3. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://exsolver.narod.ru/Artical/Managem/postindust.html>.
4. Амоша О. І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. І. Амоша // Економіст. – 2005. – № 6. – С. 28–32.
5. Кваснюк Б. Структурна перебудова економіки та її ресурси / Б. Кваснюк // Економіка України. – 2003. – № 11. – С. 18–27.
6. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 р.р.) “Шляхом європейської інтеграції” / Нац. ін-т страт. досл., Ін-т екон. прогнозування НАН України, Міністерство з економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 334 с.

УДК 336.01:330.3(477)

Г. Г. Старостенко

Національний університет державної податкової служби України,

Р. С. Квасницька, І. В. Величко

Хмельницький національний університет

СВІТОВА ФІНАНСОВА КРИЗА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Визначено ступінь впливу світової фінансової кризи на економіку України, зокрема на банківську систему. Виявлено головні причини виникнення іпотечної кризи в США.

Ключові слова: банківська система, фінансова криза, банки, банкрутство.

© Г. Г. Старостенко, Р. С. Квасницька, І. В. Величко, 2009

Определена степень влияния мирового финансового кризиса на экономику Украины, в частности на банковскую систему. Выявлены главные причины возникновения ипотечного кризиса в США.

Ключевые слова: банковская система, финансовый кризис, банки, банкротство.

The degree of the influence of world financial crisis on the economy of Ukraine is determined, in particular to the banking system. The main reasons for the appearance of the mortgage crisis in the USA is revealed.

Keywords: banking system, the financial crisis, banks, bankruptcy.

Світова фінансова криза, що розпочалась 2007 року, зачепила певною мірою економіки більшості країн світу. В тому числі наслідки кризи були відчутні і в Україні. Найбільше криза охопила банківську систему, а через неї інтереси пересічного громадянина, оскільки придбання в кредит нерухомості, автомобіля, меблів і навіть продуктів харчування нині вже є нормою в Україні.

Висвітленню теоретичних засад діяльності комерційних банків приділялося багато уваги провідними вітчизняними науковцями, зокрема М. Алексеєнком, А. Морозом, М. Савлуком. Світовій фінансовій кризі присвячені статті багатьох економістів та фінансистів України, а саме П. Гайдучього, В. Пинзеника, С. Тігіпка. Проте кожен з них розглядає лише вплив кризи на окремий сектор економіки України. Загального ж аналізу її дії на всю економіку ще не здійснено.

Метою статті є визначення ступеня впливу світової фінансової кризи на економіку України, зокрема на банківську систему.

Фінансова криза в США почалася з іпотечної кризи ще 2006 року. Головною її причиною було зростання обсягів неповернених житлових кредитів ненадійними позичальниками. Криза стала помітною і почала набирати міжнародних масштабів навесні 2007 року, коли New Century Financial Corporation – найбільша іпотечна компанія США пішла із Нью-Йоркської фондової біржі в результаті заборони, накладеною на торги її акціями. Компанія перестала видавати кредити і, крім того, виявилася неспроможною виплачувати заборгованість кредиторам. І хоча частка кредитів, виданих ненадійним позичальникам, була незначною в загальній масі іпотечних кредитів, це спричинило паніку на ринку житла. Іпотечні банкрутства дійшли і до надійних позичальників. На хвилі банкрутств американських агенцій із іпотечного перекредитування ненадійних позичальників інші кредитні організації перестали видавати іпотечні позики навіть позичальникам із хорошим кредитним рейтингом, хто не мав підтвердженого офіційного доходу або початкового внеску. Протягом наступних кількох місяців зазнали збитків чи збанкрутували десятки компаній.

Які ж головні причини виникнення іпотечної кризи в США? По-перше, це обвал на ринку житла. У 2001–2005 р. у багатьох частинах Америки спостерігалось швидке зростання цін на нерухомість, спричинене низькими процентними ставками по кредитах, м'яким підходом кредиторів до оцінки платоспроможності позичальників і високою схильністю домогосподарств до придбання житла у власність.

По-друге, зниження прибутковості іпотечного бізнесу й підвищення ризиків іпотечних операцій. Наприкінці 2005 р. відбулася несподівана й ледь помітна зміна стратегій кредиторів: від конкуренції за ціною (зниження процентної ставки) кредитори перейшли до конкуренції за умовами кредитування (спрощення стандартів кредитування). Протягом 2005 р. кредитори, що працювали на ринку нестандартних кредитів, конкурували між собою шляхом зниження процентних ставок. Ця війна призвела до збільшення якості їхніх кредитних портфелів, тому що низькі ставки по кредитах залучали людей з хорошою кредитною історією, які могли б отримати й стандартні кредити.

Третя причина іпотечної кризи у США – відсутність власних коштів у кредиторів для покриття збитків. В умовах зростаючого ринку привабливість нестандартних кредитів для інвесторів забезпечувалася за рахунок більш високих процентних ставок по кредитах і більш низьким порівняно з очікуваним рівнем дефолтів. Як наслідок, кредитори могли порівняно легко отримати банківську кредитну лінію для фінансування своєї діяльності. В умовах стагнуючого ринку привабливість цього сегменту кредитування зникла, відповідно у кредиторів виникли проблеми з одержанням кредитних ліній, а поточний прибуток від операцій виявився недостатнім для покриття збитків від збільшеного рівня дефолтів і прострочень платежів.

Четвертою причиною є загострення проблеми кредитоспроможності домогосподарств. У 2007 р., за оцінками деяких експертів, у США відбулося уповільнення зростання споживчих витрат населення. До 2006 р. збільшення споживчого попиту підтримувався за рахунок дешевих і все більш доступних споживчих кредитів і постійного зростання цін на всі активи, у тому числі й на житло. Тільки за 2005 р. ринкова вартість активів населення виросла на 3,2 трлн. доларів. Починаючи з 2006 р., обидва позитивні для споживача фактори практично зникли: вартість грошей піднялася, а ціни на житло стали знижуватися, тоді як борги та фінансові зобов'язання збереглися.

Іпотечна криза в США спровокувала такі ж кризи в Європі та країнах Азії, де існували подібні схеми кредитування. Причому кризи зачепили як високорозвинені країни, на зразок Великобританії, Іспанії, Японії, так і держави що розвиваються, наприклад, Казахстан. Відповідно, збитки почали зазнавати не лише банки світового масштабу, а й локальні банки. За оцінками експертів інвестиційного банку Goldman Sachs, фінансові установи всього світу зазнали за 2 роки кризи 1,2 трлн. дол. збитків, у т.ч. тільки американські 460 млрд. дол. [1].

Такі значні збитки призвели до обвалу фондових ринків світу. За 2007 рік цінні папери на світовому фондовому ринку подешевшали на 5 трлн. дол. США. У результаті інвестори переключили свою увагу з фондового на товарний ринок, що спричинило зростання цін на нафту та золото. Це, у свою чергу, спровокувало посилення загальносвітової інфляції та зменшення темпів розвитку світової економіки.

В українській економіці фінансова криза мала кілька проявів.

По-перше, світова фінансова криза призвела до кризи ліквідності у банківському секторі. Останні кілька років банки активно розвивали кредитування населення (іпотечні, авто, споживчі кредити) за рахунок залучених з-за кордону коштів (рис.).

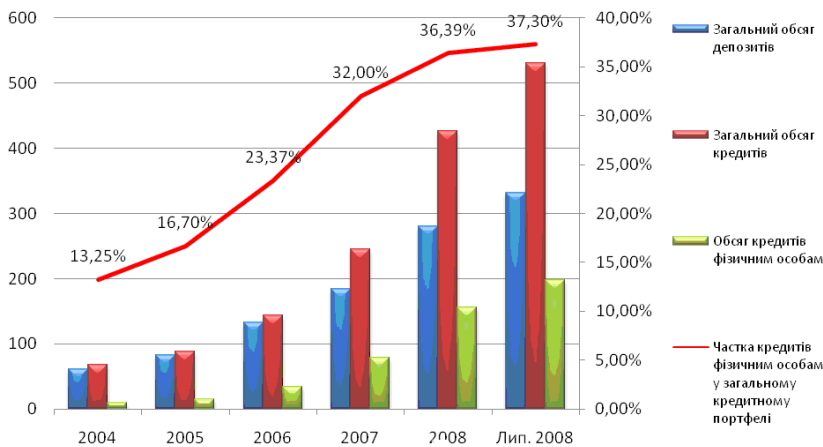

Рисунок. Співвідношення депозитів та кредитів у банківській сфері України [1]

Як видно, з 2006 року значними темпами почала збільшуватися частка кредитів фізичним особам у загальному кредитному портфелі банкам. За станом на липень 2008 року іпотечні кредити займали значну частку в кредитуванні індивідуальних клієнтів (на кінець року їхня частка дорівнювала 36,1%) [1]. До початку фінансової кризи українські банки могли вільно залучати з-за кордону фінансові ресурси під 4-5% річних, і продавати їх в Україні за 10-11% річних. Проблема була лише в тому, що кредити залучалися на терміни 3-5, а видавалися – на 10-20 років. Українські банки вирішували такі проблеми за рахунок рефінансування отриманих кредитів новими з такими ж, а інколи і нижчими ставками.

Проте в умовах коли закордонні банки згорнули свої кредитні програми (а це були змушені зробити більшість банків, що постраждали від іпотечної кризи в США), українські банки опинилися перед загрозою кризи ліквідності. По-перше, для повернення закордонних кредитів вони змушені перекредитовуватися за значно вищими ставками, а по-друге, нові залучені з-за кордону кошти теж стали значно дорожчими. У результаті ставки на іпотечні кредити зросли на 5-7%, крім того значно посилювалися вимоги до фінансового стану позичальників. Національний банк для запобігання можливій фінансовій кризі в Україні значно посилював вимоги до резервування за кредитними операціями, що теж призвело до подорожчання кредитів. Як наслідок, у першому півріччі темпи зростання кількості іпотечних кредитів були нижчими, ніж загального кредитного портфелю.

Проте наслідки фінансової кризи могли бути ще більш серйозними, якби більшість великих українських банків не належали до власності закордонних банків. Це дало їм змогу продовжувати залучати грошові ресурси із-за кордону, а також пропонувати кращі умови порівняно з іншими. Це підтверджує статистика виданих

кредитів, згідно з якою серед п'яти лідерів ринку іпотечного кредитування в Україні перші чотири є дочірніми компаніями закордонних фінансових груп і мають загальну частку ринку 56,6%. Українці забрали з банків більше як шість мільярдів гривень. Відтік депозитів з 1 жовтня 2008 р. з банківської системи становить 6,2 млрд. грн., або 2,7% від суми термінових банківських вкладів.

Головний банк держави останнім часом прийняв кілька постанов, якими жорстко регламентував видачу кредитів, зменшивши термін погашення, і збільшив перелік умов для отримання такої позики. Для чого це робиться? Насамперед головним завданням НБУ є забезпечення стабільності гривні, а її неможливо утримати без стабільної роботи банків. Якщо останні ведуть непередбачувану кредитну політику, то це може призвести до загальної фінансової кризи на кшталт тієї, що сьогодні спостерігається в США. Вона пов'язана з тим, що банки видали значні довгострокові кредити під заставу нерухомості людям, чий фінансові можливості не забезпечували вчасно розрахунку за їх отримання. Наші фінансові заклади залучали для іпотеки короткострокові кредити, тоді як самі видавали довгострокові позики на придбання житла. Могла б скластися така ситуація, коли їм треба віддавати залучені кошти, тоді як видані позики на житло слід очікувати ще кілька років. З урахуванням загальносвітової фінансової кризи сподіватися на залучення для розв'язання цієї проблеми фінансових ресурсів із-за кордону теж марно. Саме через це Нацбанк вжив заходи щодо регулювання іпотеки. Зокрема, він прийняв постанову, яка зобов'язує банки вказувати у договорах реальну вартість кредитів, а дебіторів – реально розраховуватися за свої довготривалі фінансові зобов'язання. Певною мірою це дисциплінує як банки, так і позичальників.

Своїми діями Нацбанк намагається підштовхнути уряд до системних реформ в економіці. Як результат, у наших банків, пенсійних фондів з'являться "довгі" гроші, а це вже буде ресурс для довгострокового кредитування і, що найважливіше, не буде банкрутства банків і афер на зразок Еліта – Центр.

Звичайно, заходи НБУ, на перший погляд, розраховані як на захист банківської системи, так і національної валюти. Але при цьому не враховується, що баланс в економіці має бути витриманий, і галузі, які утримують темпи інфляції, слід захищати.

Нині можна констатувати, що в українській економіці почалися істотні тенденції переорієнтації на внутрішні ресурси. У зв'язку з цим активізація банків щодо залучення депозитів фізичних і юридичних осіб цілком виправдана. Зараз у банківському секторі сформувалася ситуація, яка збалансує інтереси і вкладників, і позичальників. Підвищивши ставки по депозитах, банки тим самим створили сприятливі умови для населення по захисту їх заощаджень від інфляції.

Високі ставки по банківських внесках – це сьогодні одна з не багатьох, якщо не єдина, можливість захистити свої засоби від знецінення. На жаль, ні ринок нерухомості, а тим більше ні ринок цінних паперів, не дають змоги інвесторам компенсувати свої втрати від зростання інфляції. І хоча ставки по банківських депозитах не завжди покривають всі інфляційні збитки, але в той же час сприяють істотному зменшенню втрати від знецінення грошей.

У цих умовах високі ставки по банківських кредитах не є перешкодою для споживчих кредитів. При такому рівні інфляції якраз попит на споживчі кредити стає

головною рушійною силою розвитку банківського сектору національної економіки.

Сьогодні багато юридичних осіб активно кредитуються під розвиток бізнесу, що багато в чому стало можливим за рахунок високих темпів інфляції. У 2009 році ця ситуація збереглася. Підприємства і компанії будуть активніше кредитуватися в українських банках. Уже зараз почався процес заміщення зобов'язань перед нерезидентами на депозити українських інвесторів. Наступного року ця тенденція триватиме.

Банківський ринок уже зараз більше орієнтований на внутрішній ринок і велику частину грошей має намір отримувати з нього. А ось вартість грошей, що повертаються, залежатиме від темпів інфляції в Україні. Існуючий темп інфляції значною мірою є результатом відкладеного її зростання за 2006–2007 роки, коли в економіку України прямував надлишок грошей і був тимчасово збалансований великим надходженням іноземної валюти.

У 2010 році ситуація щодо інфляції змінюватиметься під впливом зростання фізичних обсягів товарного ринку. Багато в чому за рахунок високих темпів збільшення товарної продукції надлишки грошей акумулюються на споживчому ринку, що змусить інфляцію вже в другій половині 2009 року піти на спад. Це приведе до поступового зниження ставок і по депозитах, і по кредитах.

Важливо, щоб у цей час не було штучного вилучення грошей з фінансової сфери. Світовий досвід стерилізації економіки реально показав, що вилучення грошей з ринку не тільки не стримує інфляцію, а й прискорює її, оскільки низька ліквідність банківського сектору обумовлює зростання ставок по кредитах для прямого позичальника.

Валютна складова українського ринку глобально не зміниться. Навіть найактивніші опоненти американського долара визнають, що сьогодні немає альтернативи цій валюті на світовому фінансовому ринку. У перспективі очікується, що позиції долара частково витіснять євро і російський рубель, але це може відбутися не раніше 2025 року і за умови радикальних змін в економіці Європи та Росії.

Світовий ринок і економіка України входять у нову фазу розвитку, і хоча шлях до масштабних перетворень не простий, але зрештою всі проблеми, пов'язані зі світовою кризою, завершаться новим економічним підйомом, який багато в чому і визначить майбутнє як України, так і всього світу.

Таким чином, світова фінансова криза розпочалась 2007 року з обвалу ринку іпотечних кредитів у США. Обвал ринку нерухомості, стрімке зростання кількості неповернених кредитів, банкрутство кредитних фондів, списання світовими банками сотень мільярдів доларів збитків, обвал фондових ринків, зростання цін на енергоносії, прискорення темпів світової інфляції та зниження темпів розвитку світової економіки – всі ці події є взаємопов'язані і відбулися за період менше одного року. Фактично надзвичайно тісна взаємопов'язаність і переплетеність фінансових систем призвела до того, що криза на американському ринку переросла в кризу світової економіки.

Відповідно, криза такого масштабу не могла не зачепити економіку України, яка інтегрована у світову. По-перше, національні банки зіштовхнулися із кризою ліквідності через обмеження доступу до закордонних кредитів, які кілька останніх років були основним джерелом збільшення обсягів кредитування. По-друге, криза в

житловому будівництві, спричинена значним скороченням іпотечного кредитування банками та побоюванням щодо повторення американської іпотечної кризи в Україні. По-третє, зростання цін на енергоносії суттєво впливає на всю економіку держави, оскільки автоматично призводить до підвищення цін на більшість товарів та послуг, вироблених в Україні. І по-четверте, через досить значний рівень інтегрованості економіки України в загальносвітову зростання рівня світової інфляції суттєво вплинули на інфляційні процеси в державі. Крім того, потрібно сформувати стійку і стабільну національну банківську систему. Адже, незважаючи на те, що ступінь впливу економічних криз на банківську систему залежить від багатьох факторів, головним з них є стан власне банківської системи до початку економічної кризи. При цьому особливе значення відіграють ліквідні позиції, якість кредитного портфелю, рівень капіталізації банків та банківської системи в цілому, оскільки слабка банківська система особливо болісно переживає кризу.

Література

1. www.day.kiev.ua.

УДК 338.45

О. Г. Черен

Нікопольський інститут Запорізького національного університету

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИХ ГРУП В УКРАЇНІ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Узагальнено зарубіжний досвід та висвітлено основні проблеми функціонування ПФГ в Україні. Здійснено аналіз сучасних тенденцій економічного розвитку країни.

Ключові слова: концерн, економічний ефект, промислово-фінансова група, лізинг,

Обобщен зарубежный опыт и освещены основные проблемы функционирования ПФГ в Украине. Осуществлен анализ современных тенденций экономического развития страны.

Ключевые слова: концерн, экономический эффект, промышленно-финансовая группа, лизинг.

We have generalized the Foreign experience and illuminated the basic problems of functioning industry-financing group in Ukraine. The analysis of the contemporary tendencies of economic development of the country is carried out.

Keywords: concern, economic effect, industrial- financial group, leasing.

© *О. Г. Черен*, 2009

270